

DOKTORI ÉS KANDIDÁTUSI ÉRTEKEZÉSEK VITÁI

A Tudományos Minősítő Bizottság 1972. szeptember 22-re tűzte ki ÁGOSTON György „A pedagógia alapfogalmai és a nevelési célrendszer” című doktori értekezésének nyilvános vitáját, BENKŐ Loránd, az MTA levelező tagjának elnökletével. Opponensek voltak: FÖLDES Éva, a neveléstudományok doktora, KELEMEN László, a pszichológiai tudományok doktora, SZÉCHY Éva, a neveléstudományok kandidátusa.

A doktori értekezés a neveléstudomány néhány kiemelkedő fontosságú kérdését vizsgálja, mégpedig a pedagógia alapfogalmai és a nevelési célrendszer viszonyában. Elsődlegesen tisztázni kívánja a nevelés alapfogalmain, értelmezi azokat, beleillesztve a korszerű nevelési célrendszer egészébe.

FÖLDES Éva bevezetésül méltatta a szerző hosszú és eredményes tudományos tevékenységét, s úgy véli, hogy a disszertáció tükrözi azokat a kérdéseket, amelyeket a hazai marxista pedagógia közel húsz esztendő története alatt felhalmozott. A szerző doktori értekezésében a pedagógia alapfogalmainak tisztázására és meghatározására törekedett, új oldalról megközelítve kísérlete meg megállapítani a nevelés helyét az alap és felépítmény rendszerében. Nyilvánvaló, hogy egy értekezés keretében e sokrétű, rendkívül jelentős és nehéz feladat teljes egészében nem oldható meg. Értékelendő a témaválasztás azonban akkor is, ha a szerző több lehetséges megoldás közül tesz ajánlásokat egy olyan tudományos alapról, amely alkalmas ad a vitára a nevelés területén dolgozó marxista kutatóknak. A pedagógia alapfogalmainak meghatározása ugyanakkor elkerülhetetlenül igényli a pedagógiához szorosan kapcsolódó társtudományok képviselőinek hozzáértő segítségét is. A doktori értekezés témája bő lehetőséget ad az ellentétes véleményekkel való polémiára is, az opponens szerint a szerző ezt a lehetőséget nem használta ki eléggé.

A továbbiakban az opponens a disszertáció egyes fejezeteihez fűzött kritikai megjegyzéseket.

Az első fejezetben a szerző a pedagógia alapfogalmainak rendszerét vizsgálja. Alap-

konceptiója világos, de a tárgyalt alapfogalmak meghatározása nem eléggé pontos, ezért nem lehet e fogalmak egymáshoz való viszonyát problémamentesen értelmezni (pl. művelés, művelődés, műveltség). E fogalmak tisztázása azért is fontos, mert tartalmuk és kapcsolatuk a marxista és nem marxista művelődéseméleti irányzatoknak az egyik legvitatottabb kérdése.

A disszertáció második fejezetével kapcsolatban hiányolta az opponens az alapkategóriák értelmezését és kifejtette, hogy a neveléstudomány alapvető feladata a dinamikus mozgásfolyamatok kutatása, főként azoké, amelyek döntően meghatározzák a nevelés funkcióját a társadalmi lét struktúrájában.

Az értekezés harmadik fejezete: „A kommunista nevelés célrendszere”, amely tartalmánál fogva egy önálló értekezés tárgyát is képezhetné. A kommunista nevelés célján belül elemzi a szerző a sokoldalúan fejlett ember marxista eszményét. Ezzel kapcsolatban az opponens felvetette, hogy tartalmasabb, teljesebb képet tudott volna a szerző adni, ha az idevonatkozó, napjainkban is zajló hazai és külföldi viták tanulságait is levonja, enélkül a felvázolt emberkép hiányos.

KELEMEN László a téma kidolgozását indokoltak és szükségesnek tartotta. Hiányolta azonban a pszichológiai szakirodalom teljesebb feldolgozását, főként a szociálpszichológiáét. A disszertáció vizsgálati módszere elméletileg elemző jellegű, az elemzés sokoldalú és mély, a problémákat a szerző dialektikus egységben vizsgálja és a felvetett problémákat a marxizmus-leninizmus elvei alapján törekszik megoldani. Azzal, hogy feladatául tűzte ki a pedagógia alapfogalmainak tisztázását, régóta vitatott problémakörhöz kívánt saját eredményeivel hozzájárulni. A disszertáció témájánál fogva nem lehet lezárt, teljes egészében befejezett, mert például a disszertációban kifejtett célrendszer mindenkor a kor igényeinek megfelelően újból és újból szükséges vizsgálni. Kifogásolta azonban az opponens, ahogy a szerző elutasítja a nevelés tágabb értelemben vett megfogalmazását (a szovjet pedagógiai

kézikönyvek ugyanis a nevelés tágabb értelmébe beleveszik „a társadalom egész életformájának, az iskola és család, irodalom és színház, rádió és televízió hatását” is). A jelölt bemutatja, hogy a társadalom spontán emberformáló hatásától miben különbözik a céltudatos és szervezett nevelés, de megmarad e szűkebb értelmezés mellett. Hiányolta az opponens a nevelés objektív oldalának bemutatását is; a személyiséget ugyanis nemcsak az objektív társadalmi értékek, de az objektív társadalmi viszonylatok is alakítják.

Az opponens véleménye szerint jelentős eredményeket tartalmaz „A kommunista nevelés célrendszere” című fejezet. Ilyen új eredmény a célrendszer belső struktúrájával kapcsolatos elemzés alapján levont következtetés. Helyesen bírálja a szerző a régi koncepciókat, s helyes az a törekvése, hogy egységes logikai alapra kívánja helyezni a feladatok képzését.

Összefoglalva az opponens megállapította, hogy a szerző a neveléstudomány elméleti kérdéseit vizsgálja disszertációjában, elmélyült és színvonalas elemzéssel. Eredményei több vonatkozásban hozzájárulhatnak a neveléstudomány rendszerének továbbfejlesztéséhez.

SZÉCHY Éva szerint az értekezés a magategésében igen jelentős a hazai pedagógiai szakirodalom számára. Az értekezés új tudományos eredményeit az alábbiakban látta:

Az értekezés kísérletet tesz a pedagógiai alapkategóriák korszerűbb tartalmi meghatározására; bebizonyítja, hogy a nevelés rendszere, az iskolázási szerkezet, a tömegek képzési üteme szoros kapcsolatban van a tudomány és technika fejlettségi színvonalával, a továbbhaladás igényével.

Bebizonyította, hogy a szocialista társadalmi fejlődés szükségszerűen és sürgetően napirendre tűzi hazánkban is az általános iskolázás idejének további bővítését, tartalmának magasabb szintre emelését.

Érdeme a disszertációnak, hogy a magyar szakirodalomban eddig nem ismert, új információs anyagokat közöl.

A szerző legnagyobb teljesítménye, a disszertációnak a hazai irodalom számára a legtöbb újat adó része a kommunista nevelési célrendszer ontogenezisének kibontása. Kiemelendők az értekezésnek a szocialista munkaiskola korszerű értelmezésével és perspektivikus továbbfejlesztésével kapcsolatos újszerű megállapításai.

Az opponens ezek után kritikai észrevételeket tett egyes pedagógiai alapfogalmak nem megnyugtató megfogalmazásához; ahhoz, hogy nem eléggé világos a jelölt által használt fogalmak kölcsönös kapcsolata, annak rendszertani szerkezete. Problématis az opponens szerint a szerzőnek a nevelés nem felépítmény jellegű elemeiről kifejtett véleményének megfogalmazása.

Az opponensi vélemények elhangzása után széles körű vita bontakozott ki, melynek befejeztével a bírálóbizottság zárt ülésen az alábbi véleményt alakította ki:

ÁGOSTON György értekezése figyelemre méltó hozzájárulás a marxista pedagógia filozófiai és fejlődéstörténeti szempontú vizsgálatához. Elméleti értékei mellett segítséget nyújt időszzerű oktatáspolitikai problémák megoldásához is. Előrevívó kísérletet tesz a pedagógiai alapkategóriák korszerű tartalmi meghatározására, finomabb elhatárolására, az alapkategóriák közti összefüggések struktúrájának bemutatására. Lényeges problémákat vet fel a nevelés felépítmény jellegének differenciáltabb elemzésével kapcsolatban is. Gazdagítja a polgári oktatásügyre vonatkozó ismereteket, elemezte néhány főbb pedagógiai irányzat reprezentatív művét. Különösen értékes a permanens nevelés és az akceleráció kérdéseire vonatkozó burzsoá álláspontok kritikai áttekintése.

Fontosak azok a megállapítások, amelyek a disszertációban a szocialista közoktatásügy szerkezetének alakítására, távlati építésére vonatkoznak. A jelölt helyesen hangsúlyozza, hogy gondosan számba kell venni a konkrét gazdasági-termelési színvonalat, a továbbfejlesztés reális szükségleteit és racionális ütemét.

A kommunista nevelés célrendszerét elemezve figyelemre méltóak azok a gondolatai, amelyeket e nevelés lényegére, a személyiségfejlődés determináltságára és a fejlődés törvényszerűségeire vonatkozóan kifejt. Új szempontokkal gazdagítja a célrendszer belső struktúrájának elemzését és a nevelési feladatoknak a kultúra tartományai, továbbá a pszichikus alappolyamatok szerint újszerű felsorolását adja.

A disszertáció — jelentős értékei mellett — a következő problémákat veti fel:

A nevelés alapfogalmainak elemzésekor nem kap kellő hangsúlyt a marxista személyiségelmélet azon lényeges eleme, hogy az ember a környezet átalakítása folyamatában termeli meg önmaga átalakításának feltételeit.

Nem eléggé meggyőzőek a disszertációnak a pedagógia felépítmény és nem felépítmény jellegéről szóló részei, nem fogadható el az a következtetés, mintha a nevelés kevésbé kötődne az alaphoz, mint más felépítményjelenségek.

A sokoldalúan (minden oldalúan) fejlett ember marxista eszményének tárgyalásában a marxizmus nézetek elemzését nem követi Lenin nézeteinek tárgyalása és nem kellő mértékben használja fel a szerző a marxista ember-konceptió lényegre vonatkozó újabb viták eredményeit sem.

A jelölt időszzerű és a doktori értekezés követelményeinek minden tekintetben megfelelő, átfogó tudományos problémát vizsgált, s a

bizottság a disszertációt eredményesnek értékelte.

A Tudományos Minősítő Bizottság Pedagógiai Szakbizottságának javaslatára a Tudományos Minősítő Bizottság plénuma ÁGOSTON Györgynek — a disszertációban kifejtett új tudományos eredmények alapján — a neveléstudományok doktora fokozatot odaitélte.

1972. november 3-án folyt le GÁL Andrásné „Társadalmi aktivitásra való felkészítés az általános iskola felső tagozatán” című kandidátusi értekezésének nyilvános vitája, a bíráló bizottság elnöke SZABKA József, a neveléstudományok doktora volt.

GORDOSNÉ SZABÓ Anna, a neveléstudományok kandidátusa mint opponens hangsúlyozta, hogy napjainkban társadalmi igény az aktív, önálló, kezdeményező személyiség nevelése az iskolákban. A disszertáció értéke, hogy segítséget ad a 10—14 éves korosztály társadalmi aktivitásra való felkészítésének, módszereinek kidolgozásához. Bár a Nevelési Program tartalmaz ezirányú követelményrendszert, de a nevelés struktúráját és dinamikáját szinte intézményenként kell kidolgozni. A jelölt e széles témakörből vizsgálta a társadalmi aktivitásra való felkészítés hatékonyságát a tanulók erkölcsi törekvéseiben és cselekedeteiben a tanulóközösség két tevékenységi ágában: a tanulásban és a kulturális tevékenységben.

Az opponens három területre vonatkozólag tett kritikai észrevételeket. Véleménye szerint nem kerültek a disszertációban kellő súllyal feldolgozásra a valóságos pedagógiai folyamat társadalmazásáról szóló lenini tanítások. Ebből következik a második hiányosság, a témakör történeti áttekintésének rövidsége. A különféle polgári irányzatok elemző kritikáját sem adja a szerző. E negatívumok azonban nem érintik a disszertáció említett jelentős kutatási eredményeit, amelyek a pedagógiai gyakorlatban jól hasznosíthatók, s ugyanakkor elősegítik a szocialista nevelés kiteljesedését.

Orosz Sándor, a neveléstudományok kandidátusa opponensi véleményében kiemelte, hogy a jelölt jól választotta meg a vizsgálódás területét: csoportfoglalkozás tanórákon, valamint a tanítási órákon kívüli közös munkát. Ezen túlmenően a tevékenységeket olyan

munkafázisokra bontotta, amelyek tükrözik a tanulói aktivitás fejlődését az öntevékenység legmagasabb fokáig. A jelölt összehasonlító vizsgálatokat végzett abból a szempontból is, hogy milyen kapcsolat van a tanítási óra és az órán kívüli tevékenység között az aktivitás szempontjából. Érdeme a disszertációnak, hogy a megfigyeléssel nyert tapasztalatok hitelesek, meggyőzőek, s így alapot nyújtanak arra, hogy abból általánosítható következtetéseket vonjon le.

Jelentős megállapítása a disszertációnak, hogy a feladatok elvégzése közben olyan szituációt kell kialakítani, amelyben a tanulók érzik, hogy a pedagógus és a tanulók munkatársak a feladat megoldásában. Ennek pszichés jelentősége van. A csoportmunka sikere a demokratikus vezetési stílustól függ, ezt a demokratizmust a munka minden fázisában biztosítani kell. Végül az opponens rámutatott arra, hogy a jelölt a társadalmi aktivitás fejlesztésének jó módszereit dolgozta ki nemcsak a feladatok elvégzésére vonatkozólag, de a feladatok ellenőrzésének és értékelésének fázisára vonatkozólag is.

GÁL Andrásné válasza után a bíráló bizottság a következőképpen ítélte meg a disszertációt:

A jelölt szocialista nevelésünk egyik lényeges feladatának a mainál eredményesebb megoldására keresett módokat a tényleges iskolai feltételek között. Az értekezés jelentősen hozzájárul a 10—14 éves korosztály társadalmi aktivitásra való felkészítésének pedagógiai, munkaszervezeti modellje kidolgozásához. A kutatás eredményei az általános iskola nevelési programjának kiegészítésére és az iskolában folyó nevelés korszerűsítésében jól felhasználhatók. Modelljével elősegíti a nevelés mikro-környezeti formáinak kialakítását.

A kísérleti kutatómunkában alkalmazott módszerek: pedagógiai helyzetteremtés folyamatos megfigyelés, írásos kikérdezés, összehasonlítás és a társas kapcsolatok szociometriai vizsgálata. E módszerek alkalmasaknak bizonyultak a társadalmi aktivitás megnyilvánulásainak és fejlesztési lehetőségeinek vizsgálatára.

A Tudományos Minősítő Bizottság Pedagógiai Szakbizottsága, értékelve a disszertáció tudományos eredményeit, GÁL Andrásné részére a neveléstudományok kandidátusa fokozatot megítélte.

SIMON PÉTERNÉ: